Estimating budgeting challenges in the Islamic Republic of Iran and providing solutions based on interviews with experts

▪ **Mahmoud Hemet Far** [۱]

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Abstract

The main goal of the current research is to estimate the challenges of budgeting in the Islamic Republic of Iran and provide solutions based on interviews with experts using the focus group method. In this research, firstly, by reviewing previous researches and holding ٤ focus group meetings, with the participation of ٩experts-auditors of the National Audit Office, the challenges of budgeting in the Islamic Republic of Iran and the ways out of it were identified. In addition to this, the conditions for the realization of optimal budgeting were also identified. The results of the research led to the identification of ٨desirable features of the budget system. In addition to this, ١٦cases of deviations, inadequacies and damages of the country's budgeting system include "the presence of non-functional provisions in the annual budget laws, non-budgetary provisions, "collective-expenditure" and "clearance" budget lines, the large number of miscellaneous budget lines, The wide scope of authority of the program organization, the existence of orders to withdraw funds from the budget, the inclusion of orders under the budget tables, the lack of timely approval of regulations, the issuance of Islamic financial bonds, the lack of serious attention to reducing the size of the government, the lack of sufficient alignment of the budget with policies, the dependence of the budget on oil. , the lack of necessary transparency in the financial relationship between the government and oil, the existence of unstable and unreliable sources in the budget, overestimation in the anticipated receipts, the lack of transparency in the budget of state companies, banks and institutions" were counted. For each of the mentioned cases, an operational solution was presented based on interviews with experts.

Key words: reforming the budget structure, damages and inadequacies of budgeting, budgeting system, optimal budgeting situation

[۱] Associate Professor of Accounting Department, Borujerd Branch, Islamic Azad University, Borujerd, Iran, Corresponding Author, Email: Dr.hematfar@yahoo.com

احصاء چالش‌های بودجه‌ریزی در جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهکارهای برون رفت بر پایه مصاحبه با خبرگان

▪ محمود همت فر [۱]

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

چکیده

هدف اصلی پژوهش حاضر احصاء چالش‌های بودجه‌ریزی در جمهوری اسلامی ایران و ارائه راهکارهای برون رفت بر پایه مصاحبه با خبرگان با روش گروه کانونی است. در این پژوهش ابتدا با بررسی پژوهش‌های پیشین و برگزاری ۴ جلسه فوکوس گروه، با مشارکت ۹ نفر از خبرگان – حسابرسان دیوان محاسبات کشور چالش‌های بودجه‌ریزی در جمهوری اسلامی ایران و راهکارهای برون رفت از آن شناسایی گردید. علاوه بر این شرایط تحقق بودجه‌ریزی مطلوب نیز شناسایی گردید. نتایج پژوهش منجر به شناسایی ۸ مورد از ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای گردید. علاوه بر این ۱۶ مورد از انحرافات، نارسائی‌ها و آسیب‌های نظام بودجه‌ریزی کشور مشتمل بر « وجود احکام فاقد عملکرد در قوانین بودجه سنواتی، احکام غیربودجه‌ای، ردیف های بود جه‌ای «جمعی-خرجی» و «تهاتر»، زیاد بودن تعداد ردیف‌های متفرقه بودجه، موسع بودن دامنه اختیارات سازمان برنامه، وجود احکام برداشت از سرجمع اعتبارات، درج احکام ذیل جداول بودجه، عدم تصویب به موقع آیین‌نامه‌ها، انتشار اوراق مالی اسلامی، فقدان اهتمام جدی در کاهش اندازه دولت، نبود همسویی کافی بودجه با سیاست‌ها، وابستگی بودجه به نفت، نبود شفافیت لازم در رابطه مالی دولت و نفت، وجود منابع ناپایدار و غیرقابل اتکا در بودجه، بیش برآوردی در دریافت‌های پیش‌بینی شده، عدم شفافیت بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات» احصاء گردید. برای هر یک از موارد مذکور، راهکار عملیاتی نیز بر اساس مصاحبه با خبرگان ارائه گردید.

واژگان کلیدی: اصلاح ساختار بودجه، آسیب ها و نارسائی‌های بودجه‌ریزی، نظام بودجه‌ریزی، وضعیت بودجه‌ریزی مطلوب

[۱] دانشیار گروه حسابداری، واحد بروجرد، دانشگاه آزاد اسلامی، بروجرد، ایران، نویسنده مسئول، ایمیل: Dr.hematfar@yahoo.com

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

مقدمه

بودجه نماینگر همهٔ برنامه‌ها و فعالیت‌های دولت بوده و نقش بسیار مهم و حیاتی در توسعه اقتصاد ملی ایفا می‌کند. با توسعهٔ وظایف دولت و افزایش سریع هزینه‌های دولتی و پیوند آن با وضعیت عمومی اقتصاد کشور، کنترل مخارج اهمیت خود را از دست داده و نیاز به بهبود در سیستم‌های برنامه ریزی، کنترل و مدیریت منابع بخش عمومی جایگزین آن گردید. این تغییر نگرش موجب می‌شود که تصمیم گیرندگان و برنامه‌ریزان نهادهای بخش عمومی بتوانند اطلاعات وسیعی در مورد نتایج عملکردها و هزینه‌های اجرای فعالیت‌ها داشته باشند تا از این طریق، توجه دولت‌ها به اقتصادی بودن، کارایی و اثربخشی منابع دولت و در نهایت اصلاح مدیریت مالی دولت جلب شود. فراهم شدن چنین شرایطی، نیازمند بهبود روش‌های بودجه‌بندی و سایر سیستم‌های مرتبط نظیر حسابداری و حسابرسی می‌باشد (باباجانی و رسولی، ۱۳۹۰).

بودجه بندی دولتی در سیر تحول تاریخی خود متناسب با نقش دولت‌ها در اداره امور جامعه، شیوه‌های گوناگونی را تجربه کرده است. این موضوع، در تعریف بودجه نیز مؤثر بوده و متناسب با تغییر نقش دولت‌ها در امور اجتماعی و اقتصادی جامعه، تعریف بودجه ارتقا یافته وتکمیل تر شده است. تا قبل از تشکیل کمیسیون هور در ایالات متحده آمریکا، نظام بودجه بندی این کشور و سایر کشورهای جهان از روش متداول استفاده می‌کرد و از سال ۱۹۴۹ و بنا به پیشنهاد این کمیسیون، روش بودجه بندی برنامه‌ای در دستور کار قرار گرفت. از آن زمان تاکنون در آمریکا و برخی کشورهای توسعه یافته دیگر نظیر انگلیس، استرالیا، نیوزیلند، کانادا و برخی کشورهای در حال توسعه تلاش‌های زیادی برای تغییر نظام بودجه بندی از برنامه‌ای به عملیاتی به عمل آمده است. برخی از این کشورها، در انجام این امر موفق بوده و برخی دیگر به تلاش‌های خود برای تحقق این امر ادامه می‌دهند (باباجانی، ۱۳۹۴).

همچنین نتایج پژوهش‌های داخلی (صفایی، ۱۳۸۶، خدامی پور و زینالی، ۱۳۸۶) و پژوهش‌های خارجی (وانگ، ۱۹۹۹، لی و وانگ، ۲۰۰۹) موید نامناسب بودن روش‌های سنتی بودجه ریزی با توجه به شرایط و مقتضیات زمان حال بوده و نشان می‌دهد که این روش‌ها، نیازهای تصمیم گیرندگان و مدیران در سطوح مختلف را برای مدیریت عملیات و برنامه‌ها مرتفع نمی‌کند.

در ارزیابی سیستم‌های حسابداری دولتی، ظرفیت مسوولیت پاسخگویی نقش اساسی ایفا می‌کند. مطلوبیت و سودمندی سیستم‌های حسابداری دولتی در گرو قابلیت‌های این قبیل سیستم‌های اطلاعاتی در تهیه اطلاعات سودمند برای ادای مسوولیت پاسخگویی دولت‌ها و تهیه اطلاعات برای ارزیابی این مسئولیت توسط شهروندان، است. در ایران نیز مفهوم مسئولیت پاسخگویی

می‌تواند به عنوان معیاری اساسی در ارزیابی قابلیت‌های سیستم حسابداری و گزارشگری مالی دولت جمهوری اسلامی ایران، مورد استفاده قرار گیرد (باباجانی، ۱۳۷۹).

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بودجه ریزی در ایران به رغم یک قرن پیشینه اجرائی با مسائل و مشکلات متعددی روبرو است. بخشی از این مشکلات به فقدان روش ها و ابزارهای کارآمد برای بودجه ریزی بر می‌گردد، روش‌هائی که بتوانند در شرایط پیچیده و محیط متلاطم دنیای امروز پا سخ گوی نیاز سازمانها و دولت با شند. بدیهی است اتکا به رویکرد سنتی و متعارف بودجه‌ریزی در گذشته در شرایط موجود ثمربخش نبوده و نیاز به تحول و دگرگونی در رویکردها و راهکارها احساس می‌شود (آذر و خدیور، ۱۳۹۳). از این رو، فرآیند تهیه و اجرای بودجه در نیم قرن گذ شته به م سأله پیچیده و د شواری در مدیریت بخش عمومی مبدل شده است که پیامدهای نامطلوب و رو به تزاید خود را بر دولت تحمیل می‌کند (دفتر مطالعات برنامه و بودجه، ۱۳۹۴). بودجه ریزی فعلی که روش متداول و یا افزایشی نیز به آن گفته می‌شود ناقص وناکارآمد است. یکی از مشکلات بودجه ریزی به روش سنتی حجم عظیم تعهدات ایجاد شده وکارهای نیمه تمام است که به صورت معضلی بزرگ خود نمایی می‌کند (پناهی، ۱۳۸۶).

برابر ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۸۱ (بند ب تبصره ۲۳) مصوب مجلس شورای اسلامی، از سال ۱۳۸۱ به بعد نظام بودجه ریزی در کشور متحول شده و روش‌های سنتی بودجه ریزی جای خود را به روش بودجه ریزی عملیاتی داده است. با توصیه صندوق بین المللی پول (IMF[1])، نظام جدیدی بنام نظام (GFS[2]) در نظام مالی کشور توصیه گردیده و بودجه ریزی در کشور به سمت بودجه ریزی عملیاتی گرایش پیدا کرده است. دولت بودجه سال ۱۳۸۱ را با رویکرد بودجه ریزی عملیاتی ارائه نموده و به صورت شکلی (نه واقعی) تمامی سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی کشور به بودجه‌ریزی عملیاتی و برنامه‌ای گرایش پیدا کرده‌اند (حسن آبادی ونجار صراف،۱۳۸۷).

با عنایت به موارد مذکور مسئله اساسی پژوهش این است که وضعیت فعلی بودجه ریزی در ایران در مقایسه با اصول و قواعد اقتصادی و مدیریتی بودجه از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و با توجه به اینکه زیرساختهای لازم اعم از نیروی انسانی، سیستم مدیریت مالی، سیستم‌های

[1] International Money Fund
[2] Government Finance Statistics

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

اطلاعات مالی، ساختار سازمانی، سیستم ارزیابی عملکرد، الزامات قانونی و سایر مسائل مدیریتی، فرهنگی و تکنولوژیکی لازم برای اجرای آخرین تحول در نظام بودجه ریزی کشور (بودجه ریزی عملیاتی) نیز فراهم نگردیده با نارسائیها و کاستی های عدیده‌ای در تهیه و تنظیم و اجرای بودجه مواجه می‌باشد. این پژوهش با روش گروه کانونی به دنبال شناسایی چالش ها و ارائه راهکارهاست.

مشکلات بودجه‌ریزی

در کشور ما نظام بودجه ریزی از مشکلات متعددی در رنج است. از عمده‌ترین مشکلات آن، می‌توان به مواردی مانند عدم تعریف ارتباط دقیق بین هدف‌های بودجه سالانه با اهداف برنامه توسعه، اجرای روش افزایشی هزینه‌ها و گذشته نگر بودن بودجه بدون توجه به وظایف دستگاه‌ها، اعمال سلیقه‌های شخصی در تعیین سقف اعتبارات دستگاه‌های اجرایی، برآوردهای غیر واقعی هزینه طرح‌ها، تخصیص سیاسی منابع، عدم آگاهی مردم از اهداف و نتایج اقتصادی و اجتماعی بودجه و تأثیرپذیری بودجه از سلیقه‌های سیاسی، اشاره نمود (انصاری، ۱۳۹۹). لذا به منظور صرفه‌جویی هزینه‌ها و بهبود اوضاع مالی دولت و رفع نارسایی‌ها در نظام بودجه ریزی کشور، طی ابلاغ چهارچوب سند چشم‌انداز بیست ساله با رویکردی مبنی بر پیشرفت و عدالت، تبدیل نظام بودجه ریزی کشور به بودجه ریزی عملیاتی به رئیس جمهور توسط رهبری توصیه شده است[۱]. همچنین کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور ملزم گردیده‌اند سند اجرایی بودجه‌شان را در چهارچوب جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های مندرج در بخشنامه و ضوابط و دستورالعمل‌های PPB و پیوست‌های آن؛ به سازمان برنامه و بودجه کشور ارائه نمایند (بخشنامه ۸۴۴۳۲ مورخ ۱۳۹۸/۰۷/۰۷ پایگاه اطلاع رسانی نهاد ریاست جمهوری). بنا به الزامات قانون بودجه[۲] و مقررات مالی دولت[۳] دستگاه‌های اجرایی موافقتنامه بودجه‌ای خود را در سال ۱۴۰۰ طبق PPB تنظیم و با سازمان مدیریت مبادله نموده‌اند. مطابق بخشنامه مذکور دستگاه‌های اجرایی ملزم به تکمیل جداول PPB در سامانه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور به شرح برنامه/ فعالیت با درج «حجم» و «نرخ» شده‌اند. در این بین رعایت ویژگی‌های کیفی، قابل اتکا بودن[۴] و مربوط بودن معنون در استانداردهای حسابداری بخش عمومی مصوب سازمان حسابرسی در خصوص اعداد و ارقام ثبت

---

۱. بند (۳۲) اجرای سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه اقتصادی؛ منبع: پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری ۱۳۸۷/۱۰/۲۱
۲. قانون بودجه سنواتی سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ کل کشور
۳. بند (ی) ماده (۲۸) قانون الحاق (۲) برخی موارد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت
۴. بند (۱۳) مفاهیم نظری گزارشگری مالی بخش عمومی

شـده در سـامانه‌ها بیانگر قوت دسـتگاه اجرایی و عکس آن مبین ضـعف دسـتگاه اجرایی در پیاده‌سازی PPB است.

روش‌های تنظیم بودجه

بودجه دارای دو طرف اســت؛ یکی طرف «درآمد» و طرف دیگر «هزینه». بودجه ریزی زمانی موفقیت آمیز خواهد بود که در آغاز هر یک از این دو طرف با دقت بسـیار و صـحت هرچه بیشـتر پیش‌بینی گردد. زیرا برآورد ارقامی که پایه و ا ساس در ستی ندا شته با شد، در عمل با انحراف قابل توجهی مواجه شـده و دسـترسـی به هدف‌ها را مشـکل خواهد سـاخت. از این رو برای پیش بینی درآمدها و برآورد هزینه‌ها روش‌های مختلفی شناسایی و به کار گرفته شده است (فرجوند، ۱۳۹۳). بخش مهم بودجه به برآورد هزینه مربوط می‌شـود. در پی تحولاتی که در نظام بودجه ریزی پدید آمده روش‌های تهیه و تنظیم مختلفی ابداع و به کار گرفته شـده اسـت. زمانی که اسـاس بودجه ریزی را کنترل مالی تشـکیل می‌داد مواد هزینه محور اصـلی بودجه ریزی بوده اسـت. بعد از آنکه بودجه در خدمت مدیریت قرار گرفت، روش‌های بودجه ریزی برنامه‌ای و مبتنی بر عملکرد روی کار آمدند.

ابزار و روش های جمع آوری داده و تجزیه و تحلیل

در این پژوهش ابزار جمع‌آوری داده‌ها از طریق فیش‌ها، فرم‌ها و جداول محقق سـاخته‌ای هستند که جهت ثبت ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای، انحرافات، نارسائی‌ها، آسیب‌ها نظام بودجه ریزی کشور استفاده شده است. این ابزارها (فرم‌ها و جداول) فرم استاندارد و خاصی ندارد و در هر مورد مطابق نیاز تهیه گردیده است.

گروه کانونی

به منظور هم افزایی و همفکری با متخصـصـین درباره «شـناسـایی ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای، انحرافات، نارسائی‌ها، آسیب‌ها نظام بودجه ریزی کشور» از روش فوکوس گروه استفاده می شـود. مورگان گروه‌های کانونی را شـکلی از مصـاحبهٔ گروهی می‌داند که شـامل مصـاحبهٔ همزمان تعدادی از افراد بوده، تمرکز ا صلی بر پر سش ها و پا سخهای مطرح شده بین محقق و مصاحبه شوندگان است (مورگان، ۱۳۹۴). در واقع این روش استفادهٔ صریح از تعامل گروهی برای تولید داده ها و شناخت مسئله است.

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

بر اساس پروتکل برگزاری جلسات فوکوس گروه، یک نفر به عنوان مدیر جلسه (وظایف: شروع بحث و مذاکره با خوش آمد گویی و ارایه اطلاعات پیش زمینه‌ای به شرکت کنندگان، ارایه توضیحات اولیه پیرامون اصول جلسات، نظارت و کنترل بر تعامل اعضای گروه، شروع مجدد بحث و گفتگو در صورت مواجه شدن با مشکل یا مساله و بیان جملات پایانی و ابراز تشکر از شرکت کنندگان در تحقیق) و دو نفر هم به عنوان ارائه کننده آسیب های شناسایی شده در جریان مطالعه سایر پژوهش ها، جلسات را هدایت می نمایند. مصاحبه بدون ساختار برگزار می شود و اعضای جلسه نیز نظرات خود را ارائه می نمایند. به منظور بررسی دقیق تر نظرات و درج آنها در مدل، یک نفر دیگر نیز پیشنهادات را در حین جلسه مکتوب می نماید.

حسابرسان دیوان محاسبات در یکی از طبقات حسابرس، حسابرس ارشد، سر حسابرس، سرحسابرس ارشد و حسابرس کل قرار می‌گیرند. برای غنای بیشتر پژوهش گروه حسابرس کل را به دلیل سابقه و تجربه بیشتر در نظر گرفته‌ایم. تعداد اعضای گروه کانونی ۹ نفر بودند.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت شناختی خبرگان

حسابرسان دیوان محاسبات در یکی از طبقات حسابرس، حسابرس ارشد، سر حسابرس، سرحسابرس ارشد و حسابرس کل قرار می‌گیرند. برای غنای بیشتر پژوهش گروه حسابرس کل را به دلیل سابقه و تجربه بیشتر در نظر گرفته‌ایم. تعداد اعضای گروه کانونی ۹ نفر– مرد بودند. لازم به ذکر است دلیل اصلی اینکه همه افراد مرد هستند این است که تمامی حسابرسان کل در دیوان محاسبات مرد می‌باشند.

بحث و بررسی در گروه کانونی

در جلسات گروه کانونی، مدیر جلسه پس از طرح موضوع و بیان اهداف مد نظر، از شرکت کنندگان در گروه کانونی درخواست نمود تا درباره شناسایی ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای، انحرافات، نارسائی‌ها، آسیب‌ها نظام بودجه ریزی کشور گفتگو کنند. در نهایت ماحصل برگزاری جلسات (۴ جلسه) به صورت متن هاشور خورده زیر است :

ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای

- بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد در دستگاه‌های اجرایی؛

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

- کاهش مستمر نسبت هزینه های فرابودجه ای به بودجه عمومی و افزایش شمولیت و شفافیت بودجه؛
- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی؛
- حذف کسری تراز عملیاتی بودجه و زیان شرکت های دولتی و افزایش پایداری بدهی دولت و شرکت های دولتی؛
- افزایش سهم درآمدهای مالیاتی از منابع دولت؛
- فراگیری (پوشش ها) و کارآمدی نظام تأمین اجتماعی و پایداری مالی نظام بازنشستگی؛
- محدودشدن تصدی گری دولت و کاهش نقش مدیریتی آن در شرکت های با وظایف غیرحاکمیتی
- افزایش شفافیت و اصول حاکمیت شرکتی در شرکت های با وظایف حاکمیتی.

انحرافات، نارسائی‌ها و آسیب‌های نظام بودجه‌ریزی کشور

- وجود احکام فاقد عملکرد در قوانین بودجه سنواتی

بخش مهمی از قانون بودجه سنواتی معطوف به تبصره‌ها و احکام مندرج در آن است. حجم بالای تبصره‌ها، الحاق بندهای متعدد به ماده واحده، فرصت محدود مجلس در بررسی لایحه بودجه از جمله دلایلی است که ممکن است منجر به عدم پیش‌بینی ساز و کار لازم برای تصویب قانونی جامع و قابل اجرا شود. بررسی عملکرد قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ مبتنی بر یافته‌های گزارش تفریغ بودجه دیوان محاسبات کشور مبین وجود احکامی است که یا «فاقد عملکرد» بوده و یا منتهی به «عدم رعایت تمام و یا بخشی از احکام» شده است. در سال ۱۳۹۱ تعداد احکام فاقد عملکرد، ۲۰ مورد و احکام «عدم رعایت تمام و یا بخشی از احکام»، ۸۸ مورد بوده که این شاخص در سال ۱۴۰۰ به ترتیب ۷۷ حکم و ۲۰۷ حکم گردید.

- تصویب احکام غیربودجه‌ای

از دیگر آسیب‌های مهم نظام بودجه ریزی در کشور تصویب احکام متعدد غیربودجه‌ای است که علاوه بر اینکه زمان زیادی از مجلس شورای اسلامی در زمان تصویب می گیرد، منجر به بی

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

انضباطی مالی نیز می شود. بررسی قانون بودجه سال ۱۴۰۰ بیانگر وجود تعداد ۱۸۵ حکم غیربودجه‌ای است.

بنابه مراتب فوق پیشنهاد می گردد این احکام در قوانین مربوطه و خارج از بودجه سنواتی اصلاح و تصویب شوند تا ضمن حفظ دائمی بودن آنها، به عملکرد بودجه آسیب نرسانند.

- وجود ردیف‌های بودجه‌ای «جمعی-خرجی» و «تهاتر»

برخی از احکام بودجه که ارقام آن به صورت «جمعی-خرجی» یا «تهاتر» بوده، ردیف‌های آن در جداول درآمدی و اعتباری پیش بینی نشده که منتج به عدم انعکاس آثار مالی عملکرد آنها در بودجه می‌شود و مغایر اصل شفافیت و جامعیت بودجه ریزی است.

- زیاد بودن تعداد ردیف‌های متفرقه

در قوانین بودجه سنواتی علاوه بر اعتباراتی که به صورت بودجه دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی بر حسب امر، فصل و برنامه طبقه‌بندی می‌شود، بخشی از اعتبارات بودجه عمومی دولت در قالب ردیف‌های متفرقه درج می‌گردد. علی‌القاعده اینگونه اعتبارات مربوط به مواردی است دستگاه متولی و یا برنامه آن مشخص نیست و از طرف دیگر وجود آن را به اصل انعطاف‌پذیری بودجه نسبت می‌دهند. لیکن بررسی عملکرد این ردیف‌ها مبین وجود عدم شفافیت در نحوه مصرف این اعتبارات و اعتبارات دستگاه‌های اجرایی متولی دارد. در نتیجه هر چه میزان سهم این ردیف‌ها در بودجه بیشتر باشد از میزان نظارت‌پذیری و پاسخگویی بودجه کاسته می‌شود. بررسی ارقام قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰ نشان می‌دهد بطور متوسط سالانه حدود ۱۸ درصد از اعتبارات بودجه عمومی دولت در قالب ردیف های متفرقه به تصویب می‌رسد.

- موسع بودن دامنه اختیارات سازمان برنامه و بودجه کشور در تخصیص و جابه‌جایی اعتبارات بر اساس مجوزهای قانونی

یکی دیگر از آسیب‌های نظام بودجه ریزی کشور در مرحله اجرای آن اختیارات موسعی است که حسب قوانین و مقررات در امر تخصیص و جابه‌جایی اعتبارات به سازمان برنامه و بودجه کشور داده شده است.

- وجود احکام برداشت از سرجمع اعتبارات

از دیگر آسیب‌های نظام بودجه ریزی کشور وجود مجوزهای متعدد برداشت از سرجمع اعتبارات دستگاه‌های اجرایی برای انجام تکالیف خاص است. اینگونه احکام معمولاً منتهی به نتایج پیش‌بینی در قوانین نگردیده و بی‌انضباطی مالی نیز به همراه دارد.

- درج احکام ذیل جداول بودجه

تمرکز بر بررسی احکام در زمان تصویب بودجه در مجلس شورای اسلامی و عدم اختصاص زمان کافی به بررسی جداول و ردیف‌ها در مجلس بعضاً منجر به تصویب احکامی ذیل جداول بودجه شده که ضمن اختصاص اختیارات بسیار گسترده به سازمان برنامه و بودجه کشور، در برخی موارد حتی تعرض به صلاحیت‌ها و اختیارات نمایندگان مجلس شورای اسلامی نیز دارد.

- عدم تصویب به موقع آیین‌نامه‌ها، شیوه نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی

یکی از موضوعات مهمی که طی سال‌های اخیر به یک مسئله جدی تبدیل شده، عدم تصویب به موقع ضوابط اجرایی لازم برای اجرای بودجه و تحقق اهداف مقنن است. با توجه به تکراری بودن احکام بودجه پیشنهاد می‌گردد آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های سنوات قبل صرفاً پس از انجام بازنگری جزئی در سال بودجه مورد اجرا باشد و در موارد جدید حداکثر ظرف یک ماه مکلف به تصویب و ابلاغ آنها باشند.

- انتشار اوراق مالی اسلامی

کسری بودجه معضلی است که همواره با اقتصاد ایران عجین بوده و دولت‌های مختلف برای تأمین این ناترازی از ابزارهای مختلفی در طول دهه‌های اخیر بهره می‌بردند. یکی از مهمترین اقدامات دولت به‌ویژه طی یک دهه گذشته انتشار اوراق مالی اسلامی است.

در سنوات اخیر به علت رشد افسار گسیخته تورم، نرخ بهره واقعی دستخوش تغییرات زیادی گردیده و عملاً نرخ‌های تکلیفی سیستم بانکی و اوراق مالی اسلامی منجر به عدم تمایل سرمایه‌گذاران به سپرده‌گذاری و خرید اوراق گردیده است. به دلیل عدم تناسب بین نرخ سود این اوراق با نرخ واقعی بهره در اقتصاد، عملاً استقبال چندانی از این اوراق نمی‌شود لذا دولت به طرق مختلف و از جمله وضع مقررات، این اوراق را به سمت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری سوق می‌دهد و منابع بانک‌ها و مؤسسات اعتباری را برای جبران کسری بودجه خود استفاده می‌نماید. این امر منجر به ناترازی بانک‌ها و موسسات اعتباری می‌شود و به ناچار برای جبران این ناترازی، مجبور هستند تا از منابع بانک مرکزی به صورت خط اعتباری یا اضافه برداشت در حساب جاری، استفاده نماید که در واقع

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

استقراض غیرمستقیم دولت از بانک مرکزی محسوب می‌شود و همین امر نیز منجر به رشد پایه پولی و به طبع رشد نقدینگی می‌شود.

- فقدان اهتمام جدی در کاهش اندازه دولت و تحقق اهداف تعیین شده

سازمان اداری و استخدامی کشور مکلف گردید گزارش عملکرد دولت در اجرای بند (الف) ماده (۲۸) قانون برنامه ششم توسعه مبنی بر کاهش حجم، اندازه و ساختار دستگاه‌های اجرائی را در خصوص تعداد پست‌های سازمانی به تفکیک بلاتصدی و با تصدی و تعداد نیروی انسانی به تفکیک نوع قرارداد (رسمی، پیمانی، قراردادکار معین و کارگری) هر سه ماه یکبار به تفکیک سطوح وزارتخانه و به تفکیک استان به کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی ارائه نماید . سازمان اداری و استخدامی کشور، گزارش اقدامات صورت‌گرفته در راستای اجرای بند (الف) ماده (۲۸) قانون برنامه ششم توسعه را طی نامه مورخ ۱۴۰۰/۶/۲۹ به رئیس مجلس شورای اسلامی و نامه‌های مورخ ۱۴۰۰/۸/۱۲ و ۱۴۰۰/۱۰/۲۵ به کمیسیون اجتماعی مجلس شورای اسلامی ارائه نموده است.

- نبود همسویی کافی بودجه با سیاست‌ها و قواعد مالی تعیین شده در برنامه های توسعه

مطابق تعاریف مندرج در ماده (۱) قانون برنامه و بودجه کشور، منظور از «برنامه سالانه»، عملیات اجرایی دولت است که سالانه تنظیم و همراه بودجه کل کشور تقدیم مجلس می‌گردد و ضمن آن در قالب هدف‌ها و سیاست‌های مندرج در برنامه عمرانی پنج‌ساله هدف‌های مشخص و عملیات اجرایی سالانه هر دستگاه اجرایی با اعتبار مربوط تعیین می‌شود. از طرفی منظور از «بودجه عمومی دولت»، بودجه‌ای است که در آن برای اجرای برنامه سالانه منابع مالی لازم پیش‌بینی و اعتبارات جاری و عمرانی دستگاه‌های اجرایی تعیین می‌شود. به این ترتیب انتظار می‌رود حداقل شرطی که بودجه‌های سنواتی می‌بایست داشته باشند همسو بودن قوانین بودجه سنواتی با اهداف و قواعد تعیین‌شده در قوانین برنامه های توسعه کشور است به‌نحوی‌که به‌توان با صرف حداقل زمان و انرژی، ارتباطی منطقی و معنادار بین بودجه و برنامه برقرار کرد. به‌طوری‌که موضوع «برقراری ارتباط کمی و کیفی میان برنامه پنج‌ساله و بودجه‌های سالیانه با سند چشم‌انداز با رعایت شفافیت و قابلیت نظارت» در بند (۳۳) سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی ۱۳۸۷/۱۰/۲۱ مورد تأکید مقام معظم رهبری قرار گرفته است. بررسی قوانین بودجه و برنامه دهه‌های مختلف کشور نشان می‌دهد برخلاف انتظار، بودجه مسیری متفاوت از برنامه را در پیش می‌گیرد یا حداقل یافتن ارتباط منطقی و معنادار بین بودجه و برنامه دشوار است.

- وابستگی بودجه به نفت

وابستگی بودجه به نفت از مهمترین چالش‌های اقتصاد ایران است که طی دهه‌های اخیر به‌طور مکرر مورد انتقاد صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران بوده است. «قطع اتکاء هزینه‌های جاری به نفت و تأمین آن از محل درآمد مالیاتی و سایر درآمدها حداکثر تا پایان برنامه پنجم توسعه» در بند (۱) سیاست‌های کلی نظام در بخش مالی مصوب ۱۳۸۳/۱۰/۱۲ شورای مجمع تشخیص مصلحت نظام، «تغییر نگاه به نفت و گاز و درآمدهای حاصل از آن، از منبع تأمین بودجه عمومی به «منابع و سرمایه‌های زاینده اقتصادی» و دائمی شدن اساسنامه صندوق توسعه ملی با تنفیذ اساسنامه موجود و واریز سالانه سهمی از منابع حاصل از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز به صندوق توسعه ملی و افزایش سالیانه آن در بند (۲۲) سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه و بند (۱۰) سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و «افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت» در بند (۱۸) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مورد تأکید مقام معظم رهبری است.

لازم به ذکر است بررسی قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ لغایت ۱۴۰۰ مبین آن است که در تمام سال‌ها سهم صندوق توسعه ملی ۲۰ درصد تعیین شده و اختلاف آن تا سقف الزام قانون برنامه ششم توسعه به عنوان منابع عمومی دولت در نظر گرفته شده که علاوه بر نادیده گرفتن سهم نسل‌های آینده از منابع نفتی، با اهداف اولیه تشکیل صندوق در تعارض است.

- نبود شفافیت لازم در رابطه مالی دولت و نفت

فقدان شفافیت لازم در رابطه مالی دولت و نفت همواره محل بحث و جدل بوده و بعضاً به صورت مقطعی (نظیر حکم ماده (۱) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)) نسبت به اصلاح بخشی از این رابطه اقدام گردید لیکن هیچگاه راهکار جدی برای آن ارائه نگردید. در سال ۱۴۰۰ در خصوص ایجاد شفافیت لازم در رابطه دولت و نفت احکامی در بند «ل» تبصره (۱) مصوب گردید که دولت بر اساس آن می‌بایست رابطه مالی شرکت ملی نفت ایران و دولت را اصلاح نموده و اقدام لازم را برای عقد قرار داد به تفکیک میدان/مخزن نفت و گاز در چهارچوب شرایط عمومی، ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی نفتی و گازی مصوب هیأت وزیران به عمل آورد. بر اساس بررسی‌ها، دولت اقدامی جهت اصلاح ساختار بودجه و عقد قرارداد به تفکیک میدان/ مخزن نفت و گاز در چارچوب شرایط عمومی ساختار و الگوی قراردادهای بالادستی نفتی و گازی مصوب هیأت وزیران با شرکت ملی نفت ایران انجام نداده است.

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

- وجود منابع ناپایدار و غیرقابل اتکا در بودجه

بررسی روند تحقق منابع عمومی دولت طی یک دهه گذشته مبین آن است که ردیف‌های دریافتی متعددی در جدول شماره (۵) ماده واحده قانون بودجه سنواتی وجود دارد که درصد تحقق‌شان بسیار پایین و ناچیز است. فقدان دقت کافی در پیش‌بینی منابع علاوه بر مغایرت با اصول و قواعد بودجه ریزی، منجر به بروز نارضایتی در جامعه به دلیل انتظارات رفاهی به وجود آمده برای ذی‌نفعان در بُعد مصارف، می‌شود. مهمتر اینکه هزینه‌های پیش‌بینی شده در تعهد دولت بوده و در بسیاری از موارد دولت از طریق فروش اوراق مالی اسلامی و انتقال بدهی به سنوات آتی سعی در جبران این عدم تحقق می‌نماید.

- بیش برآوردی در دریافت‌های پیش‌بینی شده

یکی از مهمترین ویژگی‌های بودجه در هر کشوری قابل اتکا بودن منابع پیش‌بینی شده است زیرا هزینه‌ها قطعی است و پیوند زدن هزینه‌های قطعی به منابع غیرقطعی و غیرقابل اتکا منجر به بروز بی‌انضباطی و بی‌ثباتی مالی و اقتصادی می‌شود. بررسی عملکرد ردیف‌های دریافتی دولت موضوع جدول شماره (۵) ماده واحده سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد از مجموع ۲۳۴ ردیف دریافتی، تعداد ۸۱ ردیف (حدود ۳۵ درصد) عملکردشان کمتر از ۵۰ درصد بوده است.

- عدم شفافیت بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت

نکته مهمی که در خصوص بودجه شرکت‌های دولتی وجود دارد مربوط به حجم بالای سهم آنها از بودجه کل کشور است. قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی در سال ۱۳۸۸ با هدف کاهش حجم فعالیت‌های تصدی‌گری دولت در اقتصاد ایران، به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و انتظار می‌رفت با انجام واگذاری‌ها، سهم این بخش در بودجه کل کشور کاهش یابد. بررسی‌ها مبین آن است علی‌رغم واگذاری‌های انجام شده دو دهه اخیر همچنان بیش از ۷۰ درصد از بودجه کل کشور به شرکت‌ها و بانک‌های دولتی اختصاص دارد. بر این اساس روند بررسی بودجه شرکت‌های دولتی در مجلس می‌بایست به گونه‌ای باشد که فرصت مکفی برای این بخش از بودجه فراهم گردد البته با لحاظ ماهیت شرکتی آنها و توجه به استقلال شرکت‌ها. لازم به ذکر است پس از تصویب قانون الحاق یک تبصره به ماده (۱۸۲) قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی در مرداد ماه سال ۱۳۹۸، اقدامات بسیار خوبی در راستای اصلاح ساختار شرکت‌های دولتی توسط مجلس صورت گرفت.

نتیجه گیری و پیشنهادهای پژوهش

در کشور ما نظام بودجه ریزی از مشکلات متعددی در رنج است. از عمده‌ترین مشکلات آن، می‌توان به مواردی مانند عدم تعریف ارتباط دقیق بین هدف‌های بودجه سالانه با اهداف برنامه توسعه، اجرای روش افزایشی هزینه‌ها و گذشته نگر بودن بودجه بدون توجه به وظایف دستگاه‌ها، اعمال سلیقه‌های شخصی در تعیین سقف اعتبارات دستگاه‌های اجرایی، برآوردهای غیر واقعی هزینه طرح‌ها، تخصیص سیاسی منابع، عدم آگاهی مردم از اهداف و نتایج اقتصادی و اجتماعی بودجه و تأثیرپذیری بودجه از سلیقه‌های سیاسی، اشاره نمود (انصاری، ۱۳۹۹). لذا به منظور صرفه‌جویی هزینه‌ها و بهبود اوضاع مالی دولت و رفع نارسایی‌ها در نظام بودجه ریزی کشور، طی ابلاغ چهارچوب سند چشم‌انداز بیست ساله با رویکردی مبنی بر پیشرفت و عدالت، تبدیل نظام بودجه ریزی کشور به بودجه ریزی عملیاتی به رئیس جمهور توسط رهبری توصیه شده است[۱]. همچنین کلیه دستگاه‌های اجرایی کشور ملزم گردیده‌اند سند اجرایی بودجه‌شان را در چهارچوب جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های مندرج در بخشنامه و ضوابط و دستورالعمل‌های PPB و پیوست‌های آن؛ به سازمان برنامه و بودجه کشور ارائه نمایند (بخشنامه ۸۴۴۳۲ مورخ ۱۳۹۸/۰۷/۰۷ پایگاه اطلاع رسانی نهاد ریاست جمهوری). بنا به الزامات قانون بودجه[۲] و مقررات مالی دولت[۳] دستگاه‌های اجرایی موافقتنامه بودجه‌ای خود را در سال ۱۴۰۰ طبق PPB تنظیم و با سازمان مدیریت مبادله نموده‌اند. مطابق بخشنامه مذکور دستگاه‌های اجرایی ملزم به تکمیل جداول PPB در سامانه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور به شرح برنامه/ فعالیت با درج «حجم» و «نرخ» شده‌اند. در این بین رعایت ویژگی‌های کیفی، قابل اتکا بودن[۴] و مربوط بودن معنون در استانداردهای حسابداری بخش عمومی مصوب سازمان حسابرسی در خصوص اعداد و ارقام ثبت شده در سامانه‌ها بیانگر قوت دستگاه اجرایی و عکس آن مبین ضعف دستگاه اجرایی در پیاده‌سازی PPB است.

---

۱. بند (۳۲) اجرای سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه اقتصادی؛ منبع: پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری ۱۳۸۷/۱۰/۲۱

۲. قانون بودجه سنواتی سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ کل کشور

۳. بند (ی) ماده (۲۸) قانون الحاق (۲) برخی موارد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت

۴. بند (۱۳) مفاهیم نظری گزارشگری مالی بخش عمومی

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

در این پژوهش ابزار جمع‌آوری داده‌ها از طریق فیش‌ها، فرم‌ها و جداول محقق ساخته‌ای هستند که جهت ثبت ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای، انحرافات، نارسائی‌ها، آسیب‌ها نظام بودجه ریزی کشور استفاده شده است. این ابزارها (فرم‌ها و جداول) فرم استاندارد و خاصی ندارد و در هر مورد مطابق نیاز تهیه گردیده است.

به منظور هم افزایی و همفکری با متخصصین درباره «شناسایی ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای، انحرافات، نارسائی‌ها، آسیب‌ها نظام بودجه ریزی کشور» از روش فوکوس گروه استفاده می شود. مورگان گروه‌های کانونی را شکلی از مصاحبهٔ گروهی می‌داند که شامل مصاحبهٔ همزمان تعدادی از افراد بوده، تمرکز اصلی بر پرسش ها و پاسخهای مطرح شده بین محقق و مصاحبه شوندگان است (مورگان، ۱۳۹۴). در واقع این روش استفادهٔ صریح از تعامل گروهی برای تولید داده ها و شناخت مسئله است. حسابرسان دیوان محاسبات در یکی از طبقات حسابرس، حسابرس ارشد، سر حسابرس، سرحسابرس ارشد و حسابرس کل قرار می‌گیرند. برای غنای بیشتر پژوهش گروه حسابرس کل را به دلیل سابقه و تجربه بیشتر در نظر گرفته‌ایم. تعداد اعضای گروه کانونی ۹ نفر بودند.

در جلسات گروه کانونی، مدیر جلسه پس از طرح موضوع و بیان اهداف مد نظر، از شرکت کنندگان در گروه کانونی درخواست نمود تا درباره شناسایی ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای، انحرافات، نارسائی‌ها، آسیب‌ها نظام بودجه ریزی کشور گفتگو کنند. در نهایت ماحصل برگزاری جلسات به صورت موارد زیر است:

(۱) ویژگیهای مطلوب نظام بودجه‌ای:

- بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد در دستگاه‌های اجرایی؛
- کاهش مستمر نسبت هزینه های فرابودجه ای به بودجه عمومی و افزایش شمولیت و شفافیت بودجه؛
- کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی؛
- حذف کسری تراز عملیاتی بودجه و زیان شرکت های دولتی و افزایش پایداری بدهی دولت و شرکت های دولتی؛

- افزایش سهم درآمدهای مالیاتی از منابع دولت؛
- فراگیری (پوشش ها) و کارآمدی نظام تأمین اجتماعی و پایداری مالی نظام بازنشستگی؛
- محدودشدن تصدی گری دولت و کاهش نقش مدیریتی آن در شرکت های با وظایف غیرحاکمیتی و
- افزایش شفافیت و اصول حاکمیت شرکتی در شرکت های با وظایف حاکمیتی.

(۲) انحرافات، نارسائی‌ها و آسیب‌های نظام بودجه‌ریزی کشور:

- وجود احکام فاقد عملکرد در قوانین بودجه سنواتی
- تصویب احکام غیربودجه‌ای
- وجود ردیف‌های بودجه‌ای «جمعی–خرجی» و «تهاتر»
- زیاد بودن تعداد ردیف‌های متفرقه
- موسع بودن دامنه اختیارات سازمان برنامه و بودجه کشور در تخصیص و جابه‌جایی اعتبارات بر اساس مجوزهای قانونی
- وجود احکام برداشت از سرجمع اعتبارات
- درج احکام ذیل جداول بودجه
- عدم تصویب به موقع آیین‌نامه‌ها، شیوه نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی
- انتشار اوراق مالی اسلامی
- فقدان اهتمام جدی در کاهش اندازه دولت و تحقق اهداف تعیین شده
- نبود همسویی کافی بودجه با سیاست‌ها و قواعد مالی تعیین شده در برنامه های توسعه
- وابستگی بودجه به نفت
- نبود شفافیت لازم در رابطه مالی دولت و نفت
- وجود منابع ناپایدار و غیرقابل اتکا در بودجه
- بیش برآوردی در دریافت‌های پیش‌بینی شده

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

- عدم شفافیت بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت

مشروح هر یک از موارد فوق در متن مقاله در بخش هاشورخورده تبیین شده است. برخی اقدامات میان‌مدت و بلند مدت در راستای اصلاح ساختار بودجه به شرح زیر پیشنهاد می‌گردد:

- تدوین قانون واحد و جامع در اجرای اصل (۵۲) قانون اساسی به‌منظور مشخص نمودن اصول، چهارچوب و ضوابط چگونگی تهیه و ارائه لوایح بودجه سالانه توسط دولت
- اصلاح، به‌روزرسانی و تجمیع قوانین و مقررات مرتبط با مالیه عمومی کشور همچون «قانون برنامه و بودجه» و «قانون محاسبات عمومی»، با توجه به اجرای بودجه ریزی بر مبنای عملکرد و حسابداری بخش عمومی
- تکلیف دولت به درج بودجه تمامی بخش عمومی، از جمله مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی (نظیر شهرداری‌ها) و سازمان‌ها و شرکت‌های وابسته به آنها در بودجه کل کشور به منظور ارتقای شفافیت و جامعیت بودجه
- بازنگری و اصلاح ساختار دستگاه‌های اجرایی در بخش عمومی بر اساس سیاست‌های کلی ابلاغی، احکام برنامه های توسعه و شرح وظایف مندرج در قانون تشکیل آنها به منظور حذف دستگاه‌ها، واحدها و فعالیت‌های موازی تا پایان برنامه هفتم
- الزام دولت به ارائه لوایح بودجه سالانه به همراه گزارش تطبیق لایحه با قانون برنامه توسعه از طریق شاخص‌ها و معیارهای عملکردی و ارائه اطلاعات سال بودجه‌ای و سنوات قبل اجرای برنامه به عنوان بخش مستقل در بودجه و لزوم رعایت قواعد مالی مندرج در برنامه های توسعه در زمان بررسی و تصویب قانون بودجه
- تأکید مجلس شورای اسلامی به رعایت مفاد قانون «برخی احکام اصلاح ساختار بودجه کشور» توسط دولت در هنگام ارائه لایحه بودجه سنوات آتی از جمله انتشار تراز منابع و مصارف ارزی کشور در سال بودجه‌ای و اطلاعات مقایسه‌ای سنوات قبل، به صورت یک بخش مستقل در بودجه

- ارائه جدولی همراه لوایح بودجه سنواتی مشتمل بر سهم دولت، صندوق توسعه ملّی، بانک‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی (برای خدمات عمومی) در توسعه و عمران کشور منطبق با دستورالعمل آمارهای مالی توسط دولت
- ارائه اطلاعات مربوط به بودجه سرمایه‌ای و تبیین هم‌راستایی آن با برنامه های توسعه در قالب یک بخش مجزا در بودجه
- تمرکز تمامی دریافت‌های دولت (اعم از ارزی و ریالی) در حساب‌های خزانه‌داری کل کشور طبق اصل (۵۳) قانون اساسی و ماده (۱۱) قانون محاسبات عمومی کشور و حذف موارد استثناء
- الزام دولت به تهیه برنامه های توسعه و لوایح بودجه سنواتی بر اساس اسناد آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی با هدف تحقق توازن بودجه در ابعاد فرابخشی، بخشی، منطقه‌ای و استانی
- تغییر ساختار بودجه شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و موسسات انتفاعی وابسته به دولت و ابتنای آن به ارائه اطلاعات مربوط به تامین و مصرف منابع مالی از طریق فعالیت‌های دستگاه‌های مذکور در حوزه فعالیت‌های عملیاتی، سرمایه‌گذاری، تأمین مالی و ... (گردش وجوه نقد) و همچنین وضعیت عملکرد مالی (سود و زیان)
- ضرورت ارائه اطلاعات مربوط به چگونگی استفاده از منابع حاصل از واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و حفظ و پاسداری از حقوق بین نسلی از طریق ارائه تراز حقوق بین‌نسلی در قانون بودجه هر سال
- ارائه پیوست «توسعه پایدار» در بودجه کل کشور، با هدف شفاف‌سازی وضعیت زیست‌محیطی طرح‌های عمرانی شامل طرح‌های مندرج در بودجه کل کشور و طرح‌های کلیدی و بااهمیتی که دولت مجوز اجرای آن‌را به سایر بخش‌ها اعطا نموده است.
- ارائه اطلاعات مربوط به منابع و مصارف به صورت بخشی و گزارش‌گری اطلاعات مذکور بر اساس دستگاه‌های مسئول هر بخش و زیر مجموعه آن

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026

منابع

۱. ابراهیمی‌نژاد، مهدی، اسفندیار فرجوند، ۱۳۸۷"بودجه از تنظیم تا کنترل" تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ نهم

۲. انصاری، شاهرخ، ۱۳۹۹، "بودجه و بودجه ریزی دولتی در ایران" تهران، انتشارات یکان

۳. آذر، عادل. خدیور، آمنه. (۱۳۹۳). بودجه ریزی بر مبنای عملکرد، پارادایم‌های مدل سازی، انتشارات مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهشهای اقتصادی.

۴. باباجانی، جعفر و رسولی، محمد. (۱۳۹۰). شناسایی موانع و مشکلات موجود در استقرار نظام بودجه ریزی عملیاتی در دستگاه‌های اجرایی کشور، فصلنامه پژوهش‌های تجربی حسابداری مالی (علمی- تخصصی)، سال اول، شماره اول، ص ص ۳۲-۵۰.

۵. باباجانی، جعفر. (۱۳۷۹). نقش مسوولیت پاسخ گویی در چارچوب نظری حسابداری دولتی، مجله حسابرسی، شماره ۷.

۶. باباجانی، جعفر. (۱۳۹۴). حسابداری پیشرفته بخش عمومی با رویکرد گزارشگری مالی چند سطحی، دانشگاه علامه طباطبایی.

۷. پناهی، علی. دفتر مطالعات برنامه و بودجه. (۱۳۸۶). بودجه ریزی عملیاتی (در نظریه و عمل). انتشارات مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

۸. حسن آبادی، محمد. نجار صراف، علیرضا. (۱۳۸۷). مدل جامع نظام بودجه‌ریزی عملیاتی. انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران.

۹. خدامی پور، احمد و زینالی، مهدی. (۱۳۸۶). سیستم بودجه بندی بر مبنای عملکرد و اثر آن بر عملکرد و مسوولیت پاسخگویی دولت، مجله حسابرس، شماره ۳۷.

۱۰. دفتر مطالعات برنامه و بودجه (معاونت پژوهشهای اقتصادی). (۱۳۹۴). بودجه ریزی در ایران (مسائل و چالشها). انتشارات مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

۱۱. صفایی، علی. (۱۳۸۶). بودجه ریزی عملیاتی و بسترهای مورد نیاز آن، فصلنامه حسابرس، شماره ۳۷، ص ۴۸-۴۹.

۱۲. Lee, j. and X. worng. (۲۰۰۹). Assessing the impact of performance – based budgeting. A comparative Analysis across the united states, Taiwan and china, public administration review, special Issve, pp٦٦-٦٧.

۱۳. Wang, H. (۱۹۹۹). Conditions to Implement Outcome-Oriented Performance Budgeting: Some Empirical Evidence. Journal of Public Budegting, Accounting and Financial Management, Vol. ۱۱, No. ٤, pp٥٣٣-٥٥٢.

Downloaded from danesh.dmk.ir at 16:08 +0330 on Friday October 30th 2026